

Я. І. Федан,
аспірант, НУ "Львівська політехніка"

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Розглянуто актуальні проблеми розвитку інклюзивної школи у сучасному українському освітньому просторі, а також запропоновано шляхи вирішення даних проблем.

The current challenges for inclusive schools in the Ukrainian modern educational environment, and proposed solutions to these problems.

*Ключові слова: інвалід, інклюзивна школа, освіта.
Key words: disability, inclusive school, education.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження соціальних проблем інвалідів пояснюється стійкою динамікою підвищення інвалідності серед дітей. На сьогоднішній день в Україні інвалідність мають понад 2,5 млн людей, з них — приблизно 168,12 тис. дітей. 1,6% дітей у нашій країні є недостатньо дієспроможними. Важливою особливістю цієї проблеми є те, що близько 80% дітей з функціональними обмеженнями в здоров'ї виховуються у сім'ях громадян, решта — в інтернатних закладах [5]. Надзвичайної значущості набуває соціально-психологічна реабілітація людей з особливими потребами як спосіб їх інтеграції в суспільство, як механізм створення рівних можливостей інвалідам для того, щоб бути соціально корисними. Ця проблема актуалізується не тільки тому, що за останній час збільшилась кількість людей, що мають значні фізичні та психічні відхилення, а ще й тому, що дана категорія населення має низький рівень матеріального забезпечення, є морально незахищеною, а також у багатьох з них немає освітньої підготовки.

У кризовому суспільстві, яким є сучасна Україна, проблема самореалізації дітей-інвалідів, нерівного доступу до освіти, неадекватного використання їх кар'єрного ресурсу у відповідності до їх потреб і можливостей все більшою мірою виходить на передній план у державному управлінні освітою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми освіти неповносправних досліджено у роботах таких вітчизняних вчених, як Дікова-Фаворська О.М., Тарасенко Н.В., Бєсп'янська Г.В., Колупаєва А.А., і зарубіжних науковців Sharon A., Firson D., Коток А.Н.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — полягає у визначенні перешкод здобуття освіти особами з особливими потребами в здоров'ї.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток будь-якого суспільства неможливий без активної діяльності людини — основного суб'єкта такого прогресу. Такій активізації сприяють багато факторів, однак вирішальним була і залишається система державного управління, де освіта відіграє важливу роль. Від вирішення проблеми доступності освіти для людей

з інвалідністю залежить рівень розвитку демократичних процесів, соціального партнерства й плюралізму, гуманізації та інтеграції суспільства, яке турбується про спільне існування всіх його соціальних груп.

Для вирішення проблеми освіти інвалідів у СРСР характерним було створення спеціалізованих, закритих від суспільства навчальних закладів із "сегрегативною" моделлю навчання громадян з інвалідністю, що передбачала навчання цих осіб в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах. Така модель штучно позбавляла інвалідів можливості перебувати в звичайному оточенні, серед своїх однолітків, які не мають проблем зі здоров'ям. Система освіти інвалідів часто мала негативні наслідки відносно реабілітації і навчання людей з порушеннями опорно-рухового апарату і нервової системи. Позбавляючи їх можливості спілкування із здоровими людьми, ізолюючи їх в спеціалізованих навчальних закладах, їх також позбавляли можливості здобуття навичок поведінки в суспільстві здорових людей. У результаті із спеціалізованих навчальних закладів виходили люди зі знаннями, які часто є нижчими, ніж знання отримані в звичайних навчальних закладах. Внаслідок явних фізичних відхилень і відсутності навичок спілкування із людьми інваліди з різними комплексами не конкурентоздатні на ринку праці [3; 7].

Протягом останніх років за рекомендацією ЮНЕСКО у багатьох країнах світу (у першу чергу, високо розвинутих) було змінено модель навчання інвалідів із "сегрегативної" на "інклюзивну", що передбачає організацію спільного навчання інвалідів та осіб без інвалідності у загальноосвітніх навчальних закладах шляхом створення необхідних умов для такого навчання: індивідуалізації та адаптації навчальних планів (програм) до потреб і можливостей осіб з інвалідністю, пристосування основного та додаткового навчального обладнання, забезпечення архітектурної доступності до навчального закладу тощо [6].

Інклюзивний підхід для здобуття освіти інвалідами спільно зі здоровими людьми використовується у багатьох країнах. Такий підхід до освіти інвалідів значно підвищує їх адаптивність до навколишнього середовища, полегшує працевлаштування і в подальшому здобуття освіти. Одним з принципів інклюзії є те що, перешкодою для здобуття людиною освіти можуть бути тільки психічні порушення або серйозні порушення інтелекту, що не дозволяють навчатися спільно зі здоровими людьми

ми. Інвалідів, навчання яких спільно зі здоровими неможливе, слід переорієнтовувати на вже існуючі спеціалізовані навчальні заклади. Труднощі, пов'язані із скрутою при пересуванні, не повинні мати значення для відмови у навчанні. Існуючі навчальні заклади потрібно обладнати з метою забезпечення їх доступності для інвалідів.

Розвиток суспільства, пов'язаний із подоланням бар'єрів для отримання освіти неповносправними спільно з іншими людьми, дозволяє уникнути згодом психологічних травм і дає інвалідам більше шансів знайти своє місце в суспільстві, більш повно реалізувати себе. Це також дозволить здоровим людям набутти навичок спілкування з інвалідами. Впевненість в тому, що вони не стануть на узбіччі суспільства, значно полегшить подальшу реабілітацію таких людей [2].

Питання щодо необхідності переходу до інклюзивного навчання осіб з інвалідністю у вітчизняній системі освіти знайшло своє відображення у положеннях Національної доктрини розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347), Міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002—2011 роки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 р. № 14), Комплексної програми освіти та фахової підготовки інвалідів, проекту Закону України "Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)". Однак, незважаючи на поставлене перед системою освіти завдання — змінити вже існуючу модель навчання та виховання неповносправних у спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах на якісно нову модель інклюзивного навчання, є досить проблематично, бо достатніх (реальних) умов для цього до в Україні ще не створено, хоча в окремих регіонах країни наявні певні досягнення в інтеграції осіб з інвалідністю до загального освітнього процесу.

Навчання інвалідів здійснюється переважно у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах у умовах спілкування тільки з інвалідами, що у подальшому ускладнює їх інтеграцію до суспільства [9].

Основними проблемами вітчизняної системи освіти, що заважають інтеграції інвалідів до загального освітнього процесу, є:

- недосконалість законодавства у галузі освіти, що зумовлює відсутність механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання;

- недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів (відсутність спеціального допоміжного навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик та програм інклюзивного навчання, недостатня чисельність спеціально підготовлених фахівців для роботи з інвалідами);

- непристосованість будівель загальноосвітніх навчальних закладів (у т.ч. всередині) для безперешкодного доступу до них учнів із різними нозологіями захворювання;

- недостатня психологічна готовність учнів та педагогів до спільного навчання із особами з інвалідністю.

На жаль, в Україні інклюзивне навчання як найбільш сучасна форма соціально-педагогічної реабілітації дітей-інвалідів, головним чином розвивається поки що тільки в теоретичному плані. Застосування цих знань у педагогічній практиці обмежується низкою факторів, головний з котрих — проблеми фінансування соціальної сфери. Однак те, що в умовах фінансової кризи неможливо зробити на державному рівні, то в цілому це можливо втілити на рівні мікросоціуму [6; 8].

У нашій державі вже є позитивні приклади окремих видів інклюзивної підготовки різних вікових груп таких осіб, починаючи з дошкільної і закінчуючи навчанням у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах. Утім, при проведенні такої роботи виникає ціла низка питань, які потребують термінового розв'язання і на-

самперед підтримки з боку держави.

ВИСНОВКИ

Для ефективного функціонування системи державного управління необхідна узгоджена взаємодія усього комплексу заходів забезпечення освіти інвалідів, який охоплює: економічне і законодавче забезпечення, організаційно-управлінську структуру, державні програми і стандарти, фінансово-податкові важелі впливу. Існуюча система цих регуляторних заходів в Україні не є досконалою [1].

Сучасне законодавство нашої держави певною мірою відображає ключові проблеми інвалідів у сфері освіти. Разом з тим, недосконалість чинних нормативно-правових актів є очевидною. З метою вдосконалення нормативно-правового підґрунтя в умовах соціально-економічної нестабільності варто розробити й прийняти закони прямої дії, оскільки, як показує практика, підзаконні акти (інструкції, нормативи та ін.) нерідко нівелюють основні положення самих законів. Зокрема, для підвищення результативності механізму державного регулювання освітою інвалідів в Україні потрібно:

- вдосконалити законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються професійної реабілітації, освіти та працевлаштування інвалідів;

- створити організаційно-управлінську структуру, яка безпосередньо займалася б відповіді за здобуття освіти, працевлаштування та зайнятість інвалідів;

- розвивати соціально-психологічні механізми (інформаційні, консультаційні) мотивації осіб з особливими потребами до освітнього розвитку;

- постійно підвищувати освітній, професійно-кваліфікаційний рівні інвалідів, котрі хочуть і можуть працювати;

- в повному обсязі фінансово забезпечувати всі заходи з професійної реабілітації (психологічної підтримки, професійної орієнтації й профнавчання) інвалідів.

Послідовне розв'язання окреслених проблем і завдань, перелік яких є далеко неповним, сприятиме реалізації гуманного ставлення нашої держави до особистісних проблем людей з особливими потребами та інвалідів, підтримці їх прагнень до саморозвитку, якісної освіти, громадянської активності, професійного самовизначення і життєдіяльності в сучасних умовах. [4]

Отже, лише країна, яка забезпечить адекватний розвиток освіти й науки, може сподіватися на належне місце у світовому співтоваристві.

Література:

1. Баукова Н.И. Интеграционный процесс в информационном обеспечении незрячих студентов. — К.: Рад. шк., 1987. — 160 с.
2. Бондар В. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін. — СПб.: Питер, 2000. — 464 с.
3. Вовк А. Инвалидность как качество и контекст в аспекте высшего образования инвалидов. — М.: ГРАНД, 1999. — 442 с.
4. Іванова І.Б. Створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з особливими потребами. — К.: Либідь, 2002. — 206 с.
5. Ковальова О.А. Корекційна спрямованість процесу навчання в допоміжній школі. — К.: Либідь, 2004. — 158 с.
6. Колупаєва А.А. Проблеми спеціальної освіти дітей з особливими потребами в Україні. — КПІ, 1976. — 82 с.
7. Особливості розумового розвитку учнів допоміжної школи: підручник. — Львів, 2006.
8. Тупоногов Б.К. Корекційно педагогічна робота в системі освіти дітей з порушеннями розумового і фізичного розвитку: навч.-метод. посібник. — К.: МАУП, 2001. — 112 с.
9. Ягупов В.В. Мотивація навчання студентів з особливими потребами. — К.: Знання, 1999. — 166 с.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2011 р.